

5-6 YAŞ ÇOCUKLARIN BAKIŞ AÇISI ALMA BECERİLERİ İLE DAVRANIŞ PROBLEMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ*

INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN PERSPECTIVE TAKING SKILLS AND BEHAVIOURAL PROBLEMS IN CHILDREN AGED 5-6

Zuhal ALTINDAL¹, Aylin SOP²

ÖZ: Araştırmada, 5-6 yaş çocukların bakış açısı alma becerileri ile davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Burdur ilinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu 276 çocuk oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama araçları olarak; "Çocuklar İçin Bakış Açısı Alma Testi (ÇBT)", "Okul Öncesi Davranış Sorunları Tarama Ölçeği (OÖDSTÖ)" ve araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde çocukların bakış açısı alma becerilerinin, demografik değişkenlere (cinsiyet, yaş, doğum sırası, kardeş sayısı) göre incelenmesinde t-test ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Ayrıca 5-6 yaş çocukların bakış açısı alma becerisi ile davranış problemleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla pearson korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; çocukların bakış açısı alma becerileri, cinsiyet, yaş, kardeş sırası, doğum sırası değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuca göre; çocukların davranış problemleri ile bakış açısı alma düzeyleri arasındaki ilişkinin düşük düzeyde, negatif yönde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırmada elde edilen bu sonuca göre; bakış açısı alma becerisine sahip çocuklar daha az davranış problemi göstermektedir. Çocukların bakış açısı alma becerisi ile davranış problemleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi, çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini destekleyecek müdahale programlarının hazırlanması bakımından önemli görülmekte ve araştırmanın, ilgili alanda yapılacak diğer çalışmalara fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: Okul öncesi dönem, bakış açısı alma becerisi, davranış problemleri, empati becerisi

Bu makaleye atıf vermek için:

Altındal, Z. & Sop, A. (2023). 5-6 yaş çocukların bakış açısı alma becerileri ile davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(3), 1642-1655.

Cite this article as:

Altındal, Z. & Sop, A. (2023). Investigating the relationship between perspective taking skills and behavioural problems in children aged 5-6. *Trakya Journal of Education*, 13(3), 1642-1655.

ABSTRACT: The present study aimed to examine the relationship between perspective taking skills and behavioural problems of 5-6 year-old children. The study group consisted of 276 5-6 year old children attending preschool institutions affiliated to the Ministry of Education in Burdur province during the academic year 2020-2021. Data collection instruments included "Perspective Taking Test for Children (PTC)", "Scale for Screening Behavioural Problems in Preschool Children (ODSTÖ)" and the personal information form developed by the researchers. or data analysis, t-test and one-way analysis of variance were used to evaluate children's perspective taking skills according to several variables (gender, age, birth order, number of siblings). In addition, Pearson correlation analysis was conducted to examine the relationship between the children's perspective taking skills and behavioural problems. The results obtained from the study show that the children's perspective taking skills vary significantly by gender, age, number of siblings and birth order. Another finding is that the relationship between the children's perspective taking levels and behavioural problems is low, negative and statistically significant. Based on this finding obtained from the study, children who have perspective taking skills exhibit less problem behaviour. Determining the relationship between children's behavioural problems and perspective taking skills is considered important for designing intervention programs to support their social and emotional development and the study is believed to contribute to other studies to be conducted in the field.

Keywords: Preschool period, perspective taking skills, behavioural problems, empathy skills

* Bu çalışma Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsünde ikinci yazarın danışmanlığında birinci yazar tarafından hazırlanan "5-6 yaş çocukların bakış açısı alma becerileri ile davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

¹ Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, İzmir/Türkiye, e-mail: zuhalaltindal@outlook.com.tr, ORCID: 0000-0003-0205-8823

² Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi ABD Burdur/Türkiye, e-mail: adursun@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4962-0326

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Perspective taking is a skill that helps individuals to overcome some inhibiting processes, such as egocentrism, and to understand what other people feel or think. Perspective taking is necessary for children to meet the developmental tasks of their age and to establish and maintain positive relationships with others in a healthy way. If the child lacks this ability, the conflicts or tensions with the family or others may lead to disruption of positive relationships and maladaptive behaviour. The level of cognitive development of the child and the impact of the social environment on the child are important in identifying this maladaptive behaviour which occurs as problem behaviour. However, the development of perspective taking is important in the social interaction of children who come into contact with other individuals and it helps individuals to organise their own behaviour. Children with improved perspective taking skills are less likely to become aggressive, act reasonably when confronted with negative behaviour and are able to see events from the perspective of others. This understanding enables the child to build better relationships with their peers or the adults around them. Otherwise, the child has difficulty understanding others, which prevents him/her from building quality relationships. The aim of the present study was to investigate whether the perspective taking skills of 5-6-year-old children are related to their behavioural problems. To this end, the study sought to answer the question: "Is there a relationship between 5-6-year-old children's behavioural problems and perspective taking skills?"

Method

The study was conducted using the correlational survey model among quantitative research methods. The study group consisted of 276 children aged 5-6 years attending preschool education in Burdur province. The data of the study was collected using "The Perspective Taking Test for Children (PTC)", "Scale for Screening Behavioural Problems in Preschool Children (ODSTÖ)" and the personal information from developed by the researchers. For the data collection instruments; "Scale for Screening Behavioural Problems in Preschool Children" was completed by their teachers for each child included in the intervention. The exercises for 'The Perspective Taking Test for Children' were carried out in the form of individual interviews with the children by the researcher in a quiet room in the school. The Perspective Taking Test for Children took an average of 15 minutes with each child. The data obtained were analysed using SPSS 22.0 software. To examine differences between groups, independent samples t-test was used for two groups (gender) and one-way analysis of variance (ANOVA) for three or more groups (age, birth order, number of siblings). Pearson correlation analysis was used to examine the relationship between perspective taking skills in 5-6-year-old children and behavioural problems. The significance level for statistical analyses was set at 0.05.

Findings

The study found that girls had higher levels of perspective taking than boys, and that children's perspective taking skills were better at 62-68 months and 69-72 months. The fact that girls' language development occurs earlier than that of boys, as presented in the relevant literature, could be considered to influence their performance in perspective taking and self-expression. When children's perspective taking skills were assessed in relation to the number of siblings, it was found that children's perspective taking skills decreased as the number of children in the family increased. It is thought that as the number of children in a family increases, parental attention may be distracted and parents may have less interaction with the child, which could cause perspective taking skills to develop more slowly. The children's perspective-taking skills were examined in relation to the number of births, and a significant difference was found between first and third births in favour of third births. Individuals with improved empathy skills are more successful in social relationships and are known as social people who have higher communication skills, are understood and loved by others. Based on this fact, it is seen that the mother, father and siblings around the child have an effect on the development of the child's perceptual, cognitive and emotional perspective taking skills and behavioural skills. The study also found that the relationship between children's perspective taking skills and behavioural problems was low and negative.

Discussion and Conclusion

This finding can be interpreted as meaning that children with better perspective taking skills have fewer behavioural problems. When investigating gender differences in children's perspective taking skills in future studies, it is considered important to include emotional control behaviours in order to determine how the way in which children's emotional reactions emerge affects this skill. This study was conducted with preschool children. Studies that include parents' empathy skills would provide more comprehensive and explanatory results. According to the results of the present study, children's perspective taking skills decrease as the number of siblings increases. The reasons behind the factors that weaken this skill could be explored in future research. During the preschool years, behavioural problems such as anger, aggression and anxiety hinder the development of many skills in children, or failure to support these skills may lead to behavioural problems. Planning intervention programmes to support children's social and emotional development during these years and implementing them in a home- or institution-based way would support the development of important and primary skills such as perspective taking.

GİRİŞ

Başkalarının dünyayı nasıl gördüğünü anlamak ve gördüklerini hayal edebilmek insanların sosyal çevrelerinde uyumsamayı sağlayan hayati becerilerdir (Frith, 2007). Bireyin başkalarının hislerini ve fikirlerini anlamasına destek olan becerilerden olan bakış açısı alma becerisi, bireyler arası sosyal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için küçük yaşlardan itibaren desteklenmesi önerilmektedir (Hirai, Muramatsu & Nakamura, 2020). Bakış açısı alma, hem entelektüel hem de sosyal gelişimde temel bir yetkinliktir ve bir duruma başkalarının bakış açısından bakmayı, onların niyetlerini, arzularını, inançlarını ve duygularını tahmin etmeyi mümkün kılar (Epley, Morewedge & Keysar, 2004). Bakış açısı alma becerisi literatürde, bireyin kendine ait olan bakış açısına yer vermeden herhangi bir olay ya da durum hakkında ne düşündüğünü, olayı ya da durumu nasıl gördüğünü ve hangi duygular içerisinde olduğunu aynı zamanda bilginin nasıl hayal edilebileceğini ve farklı açılardan nasıl yorumlanabileceğini anlama yetisi olarak tanımlanmıştır (Baiano, Job, Santangelo, Auvray & Kirsch, 2021; Selman, 1971). Başkalarının görüşlerini kendi görüşlerinden ayırma eğilimi olan bakış açısı alma becerisi, özünde benmerkezcilik, tersine çevirebilme, odaktan uzaklaşabilme, empati gibi kavramları barındırır. Bu kavramlar bakış açısının gelişimini büyük oranda etkilemektedir (Carlo, Knight, Eisenberg & Rotenberg, 1991; Ünüvar, 2006).

Bakış açısı alma becerisi, ilgili literatürde algısal ve kavramsal boyutta ele alınmaktadır (Marvin, Greenberg & Mossler, 1976). Algısal perspektif alma, bir çocuğun başka bir kişinin görsel, işitsel veya diğer algısal deneyimleri hakkında yaptığı bir çıkarımı ifade eder. Kavramsal bakış açısı alma ise, bir çocuğun, düşünceleri, arzuları, tutumları, planları gibi bir başkasının içsel deneyiminin daha az somut yönleri hakkında yaptığı bir çıkarımı ifade eder. Teorik olarak Piaget ve Inhelder (1975) tarafından ortaya atılan beceri her iki boyutu için de 7 yaş civarında somut işlemler döneminde ortaya çıkabileceğini ortaya koysa da sonradan yapılan çalışmalar 3 yaş civarında ben merkezci olmayan algısal bakış açısı (Borke 1975; Flavell, 1974) ve 4-5 yaşına kadar benmerkezci olmayan kavramsal bakış açısı alabilen çocuklar (örn., Mossler vd., 1976) olduğunu göstermektedir (Akt. Marvin, Greenberg & Mossler, 1976).

Bakış açısı alma becerisinin temelinde bireylerin benmerkezcilik gibi engelleyici süreçlerini bir tarafa bırakıp diğer kişilerin ne hissettiğini, ne düşündüğünün ayırımına varabilmek vardır (Hirai, Muramatsu & Nakamura, 2020). Bunun içinde diğer bireylerin durumu nasıl algıladıklarını anlayabilmekten geçer. Konu ile ilgili çalışmalar incelendiğinde diğer bireyleri anlamaya çalışmakla ilgili olarak empati yoğunlukla kullanılsa da empati becerisini bakış açısı alma becerisinden ayıran özellikleri vardır (Aslan, 2017; Hoffman, 2001; Salikutluk & Aslan, 2018). Bakış açısı almanın temelinde empatiden farklı olarak başka bireylerin duygusal ya da zihinsel hallerini içeren algılarını, inançlarını, arzularını ve niyetlerini anlamak yatar (Martin, Gomez-Becerra, Chavez-Brown & Greer, 2006; Surtees, Butterfill & Apperly, 2012). Empati ise; kişinin çevresindeki bireylerin duygusal durumlarını anlaması, tanınması bununla birlikte aynı duygu durumunu paylaşabilmesidir (Bons vd., 2013; Davis, 2018). Bu farklılıkların yanında bakış açısı alma beceri ile empati becerisi birbiri ile de ilişkili kavramlardır. Her iki beceri de başka bireylere yönelik gerçek bir odaklanmayı gerektirir (Gilin, Maddux, Carpenter & Galinsky, 2013). Genel olarak bakıldığında bakış açısı alma becerisi empati becerisinin gerçekleşmesi için ön koşul becerilerden biridir ve bu iki becerinin benzer ya da farklı yanları olması ile birlikte bireylerin başkalarını anlamasında

sağlıklı iletişim kurmalarında yardımcı olan ilişkili kavramlardır (Aslan, 2017). Bakış açısı alabilen kişiler sosyal olarak daha fonksiyonel hareket edebilen kişilerdir (Acun-Kapıkıran, 2016; Arslan, 2017; Çelik, 2021; Hinnant & O'Brien, 2007; Weisz & Cikara, 2021).

Benmerkezci bakış açısı çocukların doğası gereği ortaya çıkarken erken yaşlardan itibaren empatinin gelişiminde çocuğun içinde bulunduğu sosyal çevrenin etkisi çok değerlidir. Çocuklar ebeveynleriyle ve çevreleriyle sağlıklı iletişim kurması benmerkezcilikten uzaklaşıp bakış açısı alma konusunda ivme kazanmalarını destekler. Diğer bir taraftan hem empati gösterilip hem de empatik bir dinleme ortamında büyüyen çocuklar karşısındakini daha iyi anlayabilmekte topluma karşı duyarlı olup çevresindekilerin beklenti ve isteklerini karşılayabilmektedir. Çocuklardan yaşlarının gerektirdiği gelişim görevlerini tamamlamalarının yanında etrafındaki diğer bireyler ile olumlu ilişkiler kurması ve bu ilişkileri sağlıklı bir şekilde devam ettirmesi beklenmektedir (Aslan, 1992). Çocuğun en yakın çevresi ve en önemli ilişkileri ana-babasıyla olan ilişkidir ve bu ilişkinin sağlıklı olması çocuğun çevresine uyum gösterebilmesinde önemlidir (Günalp, 2007). Öyle ki kalıtsal ya da çevresel birçok etken çocuğun hayata ve kendisine karşı bakışını etkilemekte uyumlu, uyumsuz birçok davranışın oluşmasına sebep olmaktadır (Aslan, 1992; Atmaca, Gültekin-Akduman & Şepitci-Sarıbaş, 2021; Çağdaş & Seçer, 2006; Oğuz, 2006).

Kişide var olan bireysel özellikler, kendi benliği ile yaşadığı çevre arasında kurduğu güçlü bağ davranışların belirleyicidir (Yavuzer, 2008). Çocuğun ailesiyle veya çevresiyle yaşamış olduğu çatışmalar ya da gerginlikler olduğunda ise olumlu ilişkilerde bozulmalar ve davranışlarda uyumsuzluklar ortaya çıkabilir. Problem davranış olarak ortaya çıkan bu uyumsuz davranışların tanımlanmasında çocuğun bilişsel gelişim düzeyi, çocuğun bulunduğu sosyal çevrenin çocuk üzerindeki etkisi önemlidir (Ulu, 2018; Varlı, 2020). Çocuklardaki duygusal davranışsal problemler genellikle dışa dönük ve içe dönük davranış problemleri olarak gruplandırılır. İçe dönük davranışlar; endişeli olma, korkulu olma, kaygılı olma gibi kişinin kendine zarar veren davranışlar olarak ortaya çıkarken dışa dönük davranışlar, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB), asilik, sinirli davranışlar, saldırgan, karşıt gelme vb. davranışlardan oluşur (Campbell, 1995; Holland, Holland & Gimpel, 2003). Erken çocuklukta her iki gruba dönük ortaya çıkan davranışlar yaş, cinsiyet, ebeveynlerin yaşı, mesleği, öğrenim düzeyi, ebeveyn-çocuk ilişkisi, ebeveynin çocuk üzerindeki davranışları, ailenin sosyoekonomik seviyesi, ailesel stres-şiddet gibi önemli çocukla ve yakın çevresi ile ilişkili faktörlerden etkilenmektedir (Doctroff & Arnold, 2004; Varlı, 2020). Çevresel etkenler çocuğun davranışlarının şekillenmesinde etkilidir. Çocuğun kendisi ya da çevresiyle olumlu ilişki kurması çocuğun normal gelişim göstergesi olabileceği gibi bazı durumlarda yakın çevrenin olumsuz etkisi, olumsuz tutumlar bu normal gelişim sürecinin olumsuz yönde etkilenmesine sebep olabilir (Işık, 2018). Ancak bakış açısı almanın gelişmesi diğer bireyler ile etkileşim halinde olan çocukların sosyal etkileşiminde önemli olup kişilerin kendi davranışlarını düzenlemesini de sağlamaktadır. Bakış açısı alma becerisi gelişen çocuklar daha az öfkelenir olumsuz davranışlarla karşı karşıya geldiğinde akıllıca davranışlarda bulunur ve olayları başkalarının bakışı ile de görebilirler. Bu anlayış da çocuğun çevresindeki akrabaları ya da yetişkinle daha kaliteli ilişkiler kurmasında yardımcı olur. Aksi söz konusu olduğunda çocuğun diğer insanları anlaması zorlaşır ve kaliteli ilişkiler kurmasını engeller (Beland, Anderson, Frank & Mayhew, 1991; Campbell, 1983; Gauvain & Munroe, 2014; Güngör-Aytar & Kaytez, 2014; Wilson & Ray, 2018). Dolayısıyla çocuklar, başkalarının bakışından bakabilme yetisi geliştirdikçe diğer kişilerin duygu durumlarını kavramaları kolaylaşır. Bu yeti sayesinde, bireyler belli bir olay veya obje ile ilgili duygularını, düşüncelerini, hareketlerini değiştirip geliştirebilir (Moll & Meltzoff, 2011).

Sosyal ve bilişsel becerilerden biri olan bakış açısı alma, çocukların başkalarının düşüncelerini anlamada onlara uygun tepkiler vermede önemli rol oynamaktadır. Okul öncesi dönemden başlayarak topluma uyum sağlayan, kişiler arası ilişkilerde başarılı, empati becerisi yüksek, davranışlarının farkında bireyler olarak yetişmelerinde yarar sağlayacaktır. Bu bilgiler ışığında bu çalışma ile çocukların bakış açısı alma becerileri ile davranış problemleri arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Bu araştırma ile "5-6 yaş çocukların bakış açısı alma becerileri ile davranış problemleri arasında ilişki var mıdır?" sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki alt problemlere de cevap aranmıştır:

1. Çocukların bakış açısı almaları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2. Çocukların bakış açısı almaları yaşına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Çocukların bakış açısı almaları kardeş sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
4. Çocukların bakış açısı almaları doğum sırasına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
5. Çocukların bakış açısı almaları ile davranış problemleri arasında ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, 5-6 yaş çocuklarının bakış açısı alma becerileri ile davranış problemleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için ilişkisel tarama modelinden yararlanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha çok değişkenin arasındaki değişimin varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2016).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Burdur İli Merkez ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı dokuz ilköğretim dâhilinde anasınıfı ve dört bağımsız anaokuluna devam eden 5-6 yaş grubu 276 çocuk ile oluşturmaktadır. Çalışma grubu, kolay ulaşılabilir örneklem tekniğine göre belirlenmiştir. Tablo 1'de çalışmaya katılan çocukların demografik bilgilerine ilişkin verilerin dağılımı verilmiştir.

Tablo 1.

Demografik özelliklerine ilişkin verilerin dağılımı

Değişkenler	Gruplar	n	%
Yaş	48-61 ay	80	29
	62-68 ay	125	45.3
	69-72 ay	71	25.7
	Toplam	276	100
Cinsiyet	Kız	159	57.6
	Erkek	117	42.4
	Toplam	276	100
Kardeş sayısı	1 kardeş	55	19.9
	2 kardeş	129	46.7
	3 kardeş	92	33.3
	Toplam	276	100
Doğum sırası	Tek çocuk	53	19.2
	Birinci çocuk	58	21.0
	İkinci çocuk	112	40.6
	Üçüncü çocuk	53	19.2
	Toplam	276	100

Araştırmaya katılan 276 çocuğun yaş grubuna bakıldığında; %29'u 48-61 ay, %45'i 62-68 ay, %26'sı 69-72 ay olduğu görülmektedir. 276 çocuğun %58'i kız ve %42'si erkek çocuktan oluşmaktadır. Çocukların kardeş sayısı özelliklerine bakıldığında; %20'si 1 kardeş, %47'si 2 kardeş, %33'ü 3 kardeş olduğu görülmektedir. Son olarak çocukların doğum sırasına yönelik bilgileri incelediğimizde ise; %19'u tek çocuk, %21'i birinci çocuk, %41'i ikinci çocuk, %19'u üçüncü çocuktur.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada katılımcılara Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi (ÇBT), Okul Öncesi Davranış Sorunları Tarama Ölçeği (OÖDSTÖ) ve araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu uygulanmıştır. Veri toplama araçları ile ilgili bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, öğretmenler aracılığıyla çalışmaya katılan çocukların ailelerinin demografik özellikleri hakkında bilgi toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Kişisel bilgi formunda cinsiyet, yaş, doğum sırası, kardeş sayısı gibi değişkenlere yer verilmiştir.

Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi (ÇBT)

Ölçek, üç-beş yaş çocukların bakış açısı alma becerilerini ölçmek için geliştirilmiştir. Ölçek Aslan ve Köksal Akyol (2016) tarafından geliştirilmiş olup üç boyut ve toplam 24 maddeden oluşmaktadır. Üç boyutun isimlerine ve içeriklerine bakıldığında birincisi *Algısal Bakış Açısı Alma boyutu*; çocukta resimdeki karakterlerin bakış açısından görebildikleri hakkında tahmin yürütmeleri beklenmektedir ve 4 maddeden oluşmaktadır. İkincisi *Bilişsel Bakış Açısı Alma boyutu*; çocukların zamanın olağan akışında rastlayabilecekleri 4 hikâye ve bunlarla ilgili olay kartlarından oluşmaktadır. Çocuklara hikâye kartları gösterilerek kartlarda geçen olaylar anlatılmaktadır ve ardından kartlardan bir tanesi (olayın nedeni ya da sonucunu içeren kart) çıkarılarak sınıftaki bir arkadaşının kalan üç resim üzerinden anlatılan olayı nasıl anlayabileceği sorulmakta ve cevabı kaydedilmektedir. Üçüncü ve son olarak da *Duygusal Bakış Açısı Alma boyutu*; çocuğun bir durum içerisinde ne hissettiğini anlama becerisi içeren maddeler bulunmakla birlikte (mutlu olma, üzülme, korkma, kızma) 4'er madde olmak üzere 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan her bir doğru madde için "1" puan, yanlış madde için ise "0" puan verilmiştir. Testten alınabilecek en yüksek puan "24" en düşük puan ise "0" dır (Aslan & Köksal-Akyol, 2016). Mevcut çalışma kapsamında ölçek güvenilirlik analizlerine Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2.

Çocuklar İçin Bakış Açısı Alma Testi (ÇBT) güvenilirlik analizi sonuçları

Ölçek/Alt boyutlar	Cronbach Alpha (α)	Madde sayısı
ÇBT	.730	24
Algısal Bakış Açısı Alma	.789	4
Bilişsel Bakış Açısı Alma	.736	4
Duygusal Bakış Açısı Alma	.756	16

ÇBT ölçeğinin güvenilirlik analizi sonuçlarına bakıldığında, genel ölçeğin güvenilirlik katsayısının (α) 0.730 olarak belirlenmiştir. Bu değer Aslan ve Köksal Akyol'un (2016) araştırmasında 0.91 olarak belirtilmektedir. Ölçeğin boyutlarının da güvenilirlik analiz çalışması yapılmış ve Algısal Bakış Açısı Alma boyutunun güvenilirliği 0.789; Bilişsel Bakış Açısı Alma boyutunun güvenilirliği 0.736; son olarak Duygusal Bakış Açısı Alma boyutunun güvenilirliği ise 0.756 şeklinde hesaplanmıştır.

Okul Öncesi Davranış Sorunları Tarama Ölçeği (OÖDSTÖ)

1976 yılında Lenore Behar tarafından Preschool Behavior Ouestionnaire (PBQ) olarak geliştirilen ve geçerlilik güvenilirlik çalışması Kanlıklılıçer tarafından 2005'te yapılan "Okul Öncesi Davranış Sorunları Tarama Ölçeği" araştırmaya dâhil edilen çocukların davranış problemlerini belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Ölçek 30 madde ve 3 boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar kavgacı-saldırgan olma, endişeli-ağlamaklı olma ve aşırı hareketli ve dikkatsiz olmadır. *Kavgacı Saldırgan Olma* boyutu; okul öncesi dönemdeki çocuğun zorbalık, kavgacı ve bencil olmak gibi özellikleri içermekte olup on iki maddeden oluşmaktadır. *Endişeli Ağlamaklı Olma* boyutu; okul öncesi dönem çocuğun endişeli, ağlamaklı halini ve ifade bozukluklarını (konuşma bozukluğu, tik gibi) içermekte olup on dört maddeden oluşmaktadır. *Aşırı Hareketli ve Dikkatsiz Olma* boyutu; çocuğun sakin olamamasını, hareketleri kontrolde zorluk yaşaması ve dikkatsiz olmasını içermekte olup dört maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki 30. Madde ise "Sizce bu çocukta davranış sorunları var mıdır?" sorusu üç boyutun dışında bırakılmıştır. Araştırma ölçeği örneklem grubunda yer alan çocukların öğretmenleri tarafından doldurulmuştur. Otuz maddeden oluşan ölçeğin her maddesi "Doğru Değil" 0, "Bazen Doğru" 1, "Kesinlikle Doğru" 2 kriterlerine göre puanlanmaktadır. Eğer çocuğun 17 veya üstü puan aldığı tespit edilirse davranışlarının normalden saptığı belirlenir. Mevcut çalışma kapsamında ölçeğin güvenilirlik analizlerine Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3.

Okul Öncesi Davranış Sorunları Tarama Ölçeği (OÖDSTÖ) güvenilirlik analizi sonuçları

Ölçek/Boyutlar	Cronbach Alpha (α)	Madde sayısı
OÖDSTÖ	.893	29
KS	.868	12
EA	.718	13
AHDO	.771	4

OÖDSTÖ güvenilirlik analizi sonuçları incelendiğinde, genel ölçeğin güvenilirlik katsayısının (α) .893 olarak belirlenmiştir. Kanlıklılıçer (2005) çalışmasında bu değer 0.92 olarak ifade edilmiştir. Buna ek olarak, bu çalışmada ölçeğin boyutlarının da güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Ölçeğin Kavgacı Saldırgan

Olma boyutunun güvenilirliği 0.868; Endişeli Ağlamaklı Olma boyutunun güvenilirliği 0.718 ve Aşırı Hareketli Dikkatsiz Olma boyutunun güvenilirliği 0.771 olarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

OÖDSTÖ uygulama yapılan her çocuk adına öğretmenleri tarafından doldurulmuştur. Çocukların öğretmenleri ile en az 4 ay vakit geçirmiş olmaları problem davranışların gözlenebilmesi açısından gözönünde bulundurulmuştur. ÇBT için çocukların ebeveynlerine bilgilendirilmiş onam formu gönderilmiştir. Ebeveylere alınan izinler doğrultusunda uygulamalar okullarda yapılmıştır. Ölçek uygulamaları okulun sessiz bir odasında araştırmacı tarafından çocuklarla bireysel görüşmeler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Uygulama esnasında ÇBT ölçeğinde yer alan her bir resimdeki olay ve yönerge çocuğa aktarılmıştır. Örneğin duygusal bakış açısıyla ilgili olarak, “Arkadaşı tarafından zorla balonu alınan kız çocuğu sence nasıl hissetmektedir?” diye sorulmuştur. Çocuğun verdiği cevaplar uygulama esnasında kaydedilmiştir. Çocuğun anlamadığı noktalarda verilen yönergeler tekrar edilmiş olup herhangi bir ipucu ifadesi kullanılmamıştır. Çocuğun resimde gösterilen doğru her ifade için bir (1), doğru olmayan her ifade için sıfır (0) puan verilmiştir. Çocuklara Bakış Açısı Alma Testi uygulaması ortalama her bir çocukla 15 dakika sürmüştür.

Ölçme araçlarından elde edilen verilerin istatistiksel analizleri bilgisayar ortamına aktararak uygulanmıştır. İstatistiksel işlemlerin uygulanmasında ise anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir. Verilerinin normal dağılıma uygunluğunun belirlenmesi amacıyla basıklık-çarpıklık değerlerine, histogram grafiklerine, Q-Q Plot değerlerine bakılmıştır. Çocukların bakış açısı alma becerilerinin, bazı değişkenlere (cinsiyet, yaş, doğum sırası, kardeş sayısı) göre incelenmesinde t-test ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Son olarak ise, ÇBT ile OÖDSTÖ arasındaki ilişkiyi araştırmak için Pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Etik İzinleri

Yapılan bu çalışmada araştırma etiği ilkeleri gözetilmiş olup gerekli etik kurul izinleri alınmıştır. Etik kurul izni kapsamında; Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, 06.01.2021 tarihinde, GO 2021/50 sayılı belge alınmıştır. Etik kurul izni alındıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığında uygulama izinleri alınmış ve bilgilendirilmiş onam formu ebeveynlerin iznine sunulmuştur.

BULGULAR

Çocukların bakış açısı alma becerilerinin cinsiyet değişkenine göre değişip değişmediği sorgulanmış ve analiz sonuçlarına göre değişkenlere ilişkin betimsel değerler ile anlamlılık için yapılan bağımsız örneklem t-testi sonuçları Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4.

Çocukların ÇBT ölçeğinden aldıkları puanların cinsiyet değişkenine göre bağımsız örneklem t-testi sonuçları

Cinsiyet	n	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Kız	159	16.46	3.58	274	1.970	0.05
Erkek	117	15.54	4.13			

Tablo 4’te görüldüğü üzere yapılan karşılaştırmada gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir [$t_{(274)} = 1.970, p < 0.05$]. Bu analiz sonucuna göre; ÇBT ile cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak kız çocukları lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir.

Çocukların bakış açısı alma becerilerinin yaşlarına göre değişip değişmediği incelenmek istenmiş ve analiz sonuçlarına göre değişkenlere ilişkin betimsel değerler ile anlamlılık için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5.

Çocukların ÇBT'den aldıkları puanlar ile yaş değişkenine göre betimsel değerleri ve ANOVA sonuçları

Yaş	n	$\bar{X}$	S	V.K	K.T	Sd	K.O	F	p	Fark
48-61 ay	80	14.77	3.87	Gruplar arası	205.509	2	102.754	7.256	.001	2>1 3>1
62-68 ay	125	16.40	3.48							
69-72 ay	71	16.97	4.10	Grup içi	3865.894	273	14.161			

Tablo 5'te görüldüğü üzere ÇBT ile yaş değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir [$F_{(2,173)} = 7.256$, $p < 0.05$]. Bu analiz sonucuna göre; çocuklarının bakış açısı alma becerileri 48-61 ay arasında olan çocuklar ile 62-68 ay arasında olan çocuklarda 62-68 ay arasında olanlar lehinedir. Ayrıca 48-61 ay arasında olan çocuklar ile 69-72 ay arasında olan çocuklar arasında 69-72 ay arasında olan çocuklar lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir.

Çocukların bakış açısı alma becerilerinin kardeş sayısına göre değişip değişmediği incelenmek istenmiş ve analiz sonuçlarına göre değişkene ilişkin betimsel değerler ile anlamlılık için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6.

Çocukların ÇBT'den aldıkları puanlar ile kardeş sayısı değişkenine göre betimsel değerleri ve ANOVA sonuçları

Kardeş Sayısı	n	$\bar{X}$	S	V.K	K. T	Sd	K. O	F	p	Fark
Bir	55	16.76	3.77	Gruplar arası	174.253	2	87.127	6.103	0.00	1>3 2>3
İki	129	16.58	3.60							
Üç	92	14.95	4.01	Grup içi	3897.149	273	14.275			

Tablo 6 incelendiğinde ÇBT ile kardeş sayısı değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir [$F_{(2,173)} = 6.103$, $p < 0.05$]. Bu analiz sonucuna göre; çocukların bakış açısı alma becerileri ile kardeş sayısı değişkeni arasında bir kardeşi olanlarla üç kardeşi olanlar arasında bir kardeşi olanlar lehine ve iki kardeşi olanlarla üç kardeşi olanlar arasında ise iki kardeşi olanlar lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Çocukların bakış açısı alma becerilerinin doğum sırasına göre değişip değişmediği incelenmek istenmiş ve analiz sonuçlarına göre değişkene ilişkin betimsel değerler ile anlamlılık için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7.

Çocukların ÇBT'den aldıkları puanlar ile doğum sırası değişkenine göre betimsel değerleri ve ANOVA sonuçları

Doğum Sırası	n	$\bar{X}$	S	V.K	K. T	Sd	K. O	F	p	Fark
Tek çocuk	53	16.79	3.66	Gruplar arası	141.754	3	47.251	3.271	.022	2>4
Birinci	58	16.86	3.78							
İkinci	11	15.89	3.73	Grup içi	3929.649	272	14.447			
Üçüncü	2	14.88	4.08							

Tablo 7'de görüldüğü üzere ÇBT ile doğum sırası değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir [$F_{(3,272)} = 3.271$, $p < 0.05$]. Çocukların bakış açısı alma becerileri ile doğum sırası değişkenine göre incelendiğinde doğum sırası birinci olan çocuklarla doğum sırası üçüncü olan çocuklar arasında doğum sırası üçüncü olan çocuklar lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği söylenebilir.

Çocukların davranış problemleri ile bakış açısı alma düzeyleri arasındaki ilişki araştırılmak istenmiş ve Pearson Korelasyon analizi ile hesaplanmıştır. Analiz sonuçlarına göre değişkenlere ilişkin betimsel değerler Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8.

Pearson korelasyon analizi sonuçları

Ölçek	Ölçek
OÖDSTÖ	ÇBT
r	-.229
p	.000
N	276

Tablo 8’de görüldüğü üzere çocukların ÇBT ile OÖDSTÖ ölçeklerinden aldıkları puanların arasındaki ilişkinin düşük düzeyde, negatif yönde olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı bulgusuna ulaşılmıştır ($r = -.229$; $p < .001$).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda çocuklarının bakış açısı alma becerilerinde kız çocukları lehine anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Kız çocuklarının bakış açısı alma becerileri, erkek çocuklara göre daha yüksektir. İlgili çalışmalarda sonucu destekler nitelikte araştırmalar bulunmaktadır (Değirmenci, 2014; Erel, 2016; Frick, Ray, Thornton & Kahn, 2014; Ünüvar, 2006). Benzer şekilde 60-72 aylık çocukların empati becerilerinin anne çocuk ilişkisine göre incelendiği bir çalışmada da empati becerilerinin kız çocuklarında daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Aslan, 2018). Smith ve diğerleri (2016) bakış açısı almada kızların bakış açısı alma yeteneklerinin erkeklerden daha başarılı olduğunu bulmuşlardır. Farklı olarak Kurdek ve Radgon (1975) ile Zahn-Waxker (2000) araştırmalarında erkek çocuklarının empati kurmak için bakış açısı becerilerini daha fazla kullandıklarını belirlemişlerdir. Literatürde farklılığın sebepleri araştırılırken çocuklarda duygusal ve bilişsel kontrolün bakış açısı alma ve empati üzerindeki sonuçlarını değerlendirmede önemli olduğu da vurgulanmıştır (Hinnant & O’Brien, 2007). Ayrıca kız çocuklarının dil gelişimi açısından erkek çocuklara göre daha erken gelişim göstermesi de başkasının bakış açısıyla görme ve kendini ifade etmedeki başarısında etkili olabileceği göz önünde bulundurulabilir.

Araştırma sonucunda çocukların bakış açısı alma becerilerinin 48-61 aylık çocuklar ile 62-68 aylık çocuklar arasında 62-68 aylık olanlar lehine; 48-61 ay aylık çocuklar ile 69-72 aylık çocuklar arasında 69-72 aylık olan çocuklar lehine olduğu belirlenmiştir. İlgili alan yazın incelendiğinde; Bal ve Temel (2014), bakış açısı alma testinde yaşa göre anlamlı bir fark olduğunu 4 yaş grubunun puanlarının, 5 ve 6 yaş grubu çocuklarının puanlarına göre düşük olduğunu belirtmektedir. Okul öncesi dönem çocuklarında bilişsel empatinin zihin kuramı ve duygusal bakış açısı alma ile ilişkisinin incelendiği çalışmada mevcut araştırmayı destekler niteliktedir (Bensalah, Caillies & Anduze, 2016). Gauvain ve Munroe (2014) çocukların kendilerinin ve bir başkasının bakış açısından nelerin görülebildiğine dair sorulan sorulara doğru cevap verme oranının yaş ile birlikte arttığını bulmuşlardır. Aslan (2018) çalışmasında da mevcut çalışma ile paralel bir sonuca ulaşmıştır. Schwenck vd. (2014) küçük çocuklarda yaşın, bilişsel empati bileşenlerini güçlü bir şekilde etkilediğini ifade etmişlerdir. Çocuklarda bakış açısı alma becerilerinin yaşın etkili olduğu beklenen bir durumdur (Bengtsson & Arvidsson, 2011). Bu bağlamda, çocukların bakış açısı alma becerilerinde yaşça büyük olan çocukların yaşı küçük olanlara göre başkalarının düşüncelerini, isteklerini daha iyi anlamalarının sebebi 4-5 yaşlarda hakim olan egosantrik düşünce olabilir, bu düşüncedeki çocuklar kendi bakış açılarına göre hareket etmekte ve diğer insanların da kendileri gibi algıladıklarını düşünmektedirler. Bakış açısı alma becerilerinin, sosyal etkileşimde merkezi bir rol oynadığı gözönünde bulundurulduğunda çocukların, yaş aldıkça bilişsel ve dil gelişimine de paralel olarak olayları/durumları başkasının bakış açısıyla görme, uygun şekilde davranma ve ifade etme becerisi geliştirdiği düşünülmektedir.

Çocukların bakış açısı alma becerileri açısından bir kardeşi olanlarla üç kardeşi olanlar arasında bir kardeş olanlar lehine; iki kardeşi olanlarla üç kardeşi olanlar arasında iki kardeşi olanlar lehine farklılaştığı bulunmuştur. Erel’e (2016) göre, ailedeki çocuk sayısı arttıkça çocukların bilişsel ve duygusal bakış açısı alma becerilerinin azalmıştır. Mevcut çalışma sonuçlarına göre çocukların bakış açısı alma becerilerinin kardeş sayısına göre, ailenin sahip olduğu çocuk sayısı arttıkça anne-babanın çocuk üzerindeki ilgisinin dağılabileceği ve çocukla daha az etkileşim içinde olacağı bu nedenle de bakış açısı alma becerisinin daha yavaş gelişeceği düşünülmektedir. Ayrıca ebeveyn-çocuk arasındaki etkili iletişimin, empati becerisini

kolaylaştırdığı için bir kardeşe ya da iki kardeşe sahip olan çocukların bakış açısı alma beceri düzeyi ortalama puanlarının daha yüksek çıkmış olabileceği düşünülmektedir. Buna karşın Genal (2018) yaptığı çalışmada, bakış açısı alma becerisi ile kardeş sayısı arasında anlamlı bir fark tespit etmemiştir. Bazı farklı sosyo-demografik faktörlerin (çocukların cinsiyet ve yaşları vb.) bu ilişkiler içerisinde önemli olduğunu da düşünülmektedir. Örneğin, Sang ve Nelson (2017) bakış açısı alma becerisi için kardeş sayısının önemli bir farklılığa sebep olmadığını bulmuştur. Ancak çocukların cinsiyetlerini de araştırma değişkenlerine dahil ettiklerinde ağabeyi olan kız çocuklarının önemli ölçüde zayıf bir bakış açısına sahip olduklarını, büyük kardeşi olan erkek çocuklarının kardeşi olmayan çocuklara göre daha yüksek bakış açısına sahip olduklarını bulmuşlardır. Cinsiyet farklılığının kardeş sayısında etkili olduğu göz önünde bulundurulabilir. Sonuç olarak çocuk sayısı az olduğunda ebeveynler çocuklarıyla duygular hakkında konuşmaya ve ilişkileri vurgulamaya daha fazla zaman ayırma eğilimindedir (Fivush, 1989). Tek çocuklu ebeveynlerin bunu yapmak için daha fazla zamanlarının olması, kardeşi sayısı arttıkça çocukların daha düşük bakış açısı gösterme eğiliminde olma sebebi olarak açıklanabilir.

Çocukların bakış açısı alma becerileri doğum sırası açısından incelendiğinde doğum sırası birinci olan çocuklarla doğum sırası üçüncü olan çocuklar arasında doğum sırası üçüncü olan çocukların bakış açısı alma becerileri daha yüksektir. Genal (2018) okul öncesi eğitim alan 5-6 yaş çocukların sosyal duygusal yeterlilikleriyle bakış açısı alma becerilerini incelediği çalışmasında algısal bakış açısı alma puanlarında ilk ve ortanca çocuk arasında ilk çocuk lehine, son ve ortanca çocuk arasında son çocuk lehine anlamlı bir fark bulmuştur. Qian ve diğerleri (2022) araştırmada ikinci doğan çocukların ilk çocuklara göre daha yüksek düzeyde empati becerisi sergilediklerini belirlemiştir. Bu durumun sebebi olarak araştırma kardeşlerle büyümenin çocuğa olan yararını vurgulamıştır. Ancak Önem (2020) çocukların bakış açısı alma becerilerinin doğum sırasına göre farklılaşmadığı sonucuna varmıştır. Bir başka çalışmada, ilk doğan çocukların ikinci doğan çocuklara duygu ve becerilerle ilgili örnek olduğu ve bakış açısı alma ile olumlu bir şekilde ilişkilendirilmiştir. Bu çalışmada bakış açısı almanın gelişiminde kardeş ilişkilerindeki kalitenin ebeveyn-çocuk etkileşiminden bile önemli olduğu bulunmuştur. Sıcak ve duyarlı kardeş ilişkileri bakış açısı almayı desteklemektedir (Howe & Ross, 1990). Araştırma sonuçları incelendiğinde çocukların aile bireyleri içerisinde bulunan abla/ağabeyleri ya da kardeşleri ile olan etkileşimlerinin bakış açısı alma becerisinin gelişiminde etkili olduğu düşünülmektedir.

Son olarak okul öncesi dönem çocuklarının bakış açısı alma becerileri ile davranış problemleri arasında negatif yönlü bir ilişki ortaya konmuştur. Bu sonuç doğrultusunda bakış açısı alma becerisi gelişmiş çocukların daha az davranış problemi gösterdiği şeklinde yorumlanabilir. Strayer ve Roberts (2004) çalışmalarında diğer bireylerin bakış açısından bakabilen empati becerileri gelişmiş çocukların daha az dışa dönük davranış sorunu ve daha yüksek sosyal yetkinlik davranışları gösterdiklerini bulmuştur. Bununla beraber daha az fiziksel ve sözel saldırgan davranış gösterdikleri oyuncak ya da nesnelere elde etmek için daha az mücadele ettikleri belirlenmiştir. İlgili alan yazındaki çalışmalar da araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir (Dereli & Alpay, 2012; Eisenberg vd., 2001; Yeo, Ang, Loh, Fu & Karre, 2011). Empatik becerisi gelişmiş bireyler sosyal ilişkilerde daha başarılı olup iletişim becerisi daha yüksek, anlayışlı, diğer bireyler tarafından sevilen sosyal kişilerdir (Pala & Aydoğdu, 2022). Buradan hareketle çocukların algısal, bilişsel ve duygusal bakış açısı alma becerisi ve davranış becerisi geliştirmesinde çocuğun çevresinde bulunan anne, baba, kardeşin çocuk üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. Araştırmaya dahil edilen çocukların yaş grubu dikkate alındığında çocukların bakış açısı alma becerisinin gelişimi diğer gelişim alanlarında gözlemlendiği gibi birdenbire olmayıp süreç içerisinde gelişmeye devam ettiği söylenebilir. Bu becerinin gelişimiyle birlikte çocuk bir diğer kişinin bakış açısıyla bakabilme, onun rolünü alma ya da imgeleme becerisi oluşturur (Sezgin & Ulus, 2019). Böylelikle çocuk yaşına uygun davranışsal tepkiler geliştirebilir.

Başkalarının duygularını anlama ve uygun tepkiler verebilme gibi hayati sosyal beceriler, problem davranışlar sergileyen çocuklarda sekteye uğrar ve bu çocuklar genellikle çatışma gibi kısa yoldan problem çözmeye yolları ararlar. Karşıdaki kişinin davranışlarından çıkarımda bulunmada zorlanan bu çocuklar bakış açısı almadaki eksiklikten dolayı şiddete ya da güç kullanmaya başvurabilirler. Bir çalışmada öfkeli ve şiddet uygulayan çocukların bakış açısı alma yeteneğine sahip olduğu ancak öfkelenmeye ve uyarılmaya başladıklarında bunu yapamadıkları gözlemlenmiştir (Day, Howells, Mohr, Schall & Gerace, 2008). Çocukların toplum yanlısı ve sosyal olarak daha duyarlı tepkilerinin artabilmesi için empati ve bakış açısı becerisi yüksek bireyler olmaları önerilmektedir. Erken dönemde, okul öncesi eğitim kurumlarında ve ebeveynlerin desteği ile çocukların bu becerilerinin desteklenmesi başarılı bir sosyal hayat için önemlidir.

Araştırma sonuçlarına uygun bazı öneriler şu şekilde ifade edilebilir. Gelecek araştırmalarda çocukların cinsiyet farklılığından kaynaklı bakış açısı alma becerilerinin farklılığını araştırırken duygu kontrol davranışlarının da birlikte incelenmesi, çocukların duygusal tepkilerinin ortaya çıkma şeklinin bakış açısı alma becerisi üzerindeki etkisini belirlemede önemli görülmektedir. Bu çalışma kapsamında okul öncesi çocuklar ile çalışılmıştır. Ebeveynlerin empati becerilerinin de dahil edildiği çalışmalar daha kapsamlı ve açıklayıcı sonuçları destekleyecektir. Araştırma sonucunda çocukların kardeş sayısı arttıkça bakış açısı alma becerileri düşmektedir. Bu beceriyi zayıflatan faktörlerin sebepleri sonraki çalışmalarda araştırılabilir. Okul öncesi yıllarda öfke, saldırganlık, kaygılı olma gibi davranış problemleri çocukların birçok beceri gelişimini zayıflatmakta ya da becerilerin desteklenmemesi davranış sorunlarına yol açabilmektedir. Bu yıllarda çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini destekleyecek müdahale programlarının hazırlanması, ev merkezli ya da kurum merkezli uygulanması bakış açısı alma gibi sosyal etkileşimin önemli ve öncü becerilerinin gelişimini destekleyecektir.

KAYNAKÇA

- Acun-Kapıkıran, N. (2016). *Kişilerarası ilişkiler ve iletişimde empati*. A. Kaya (Ed.), *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim içinde* (s. 109-117). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aslan, D. & Köksal-Akyol, A. (2016). Çocuklar için Bakış Açısı Alma Testi ÇBT 'nin geliştirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 207-221. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59425/853488>
- Aslan, D. (2017). *Okul öncesi dönem çocuklarının bakış açısı alma becerilerine empati eğitim programının etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, E. (1992). Benlik kavramı ve bireyin yaşamındaki etkileri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(4), 7-14.
- Aslan, N. (2018). *60-72 aylık çocukların empati becerilerinin anne çocuk ilişkisi açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Atmaca, R. N., Gültekin Akduman, G. & Şepitci Sarıbaş, M. (2021). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal beceri düzeylerinin annelerinin empati becerileri ile ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (77), 134-151. <https://doi.org/10.17755/esosder.734518>
- Baiano, C., Job, X., Santangelo, G., Auvray, M., & Kirsch, L. P. (2021). Interactions between interoception and perspective-taking: Current state of research and future directions. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 130, 252–262. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2021.08.007>
- Bal, Ö. & Temel, Z. F. (2014). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 4- 6 yaş çocuklarının kişiler arası problem çözme ve bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 156-169. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trkefd/issue/21473/230160>
- Beland, K. B., Anderson, M., Frank, J. & Mayhew, D. (1991). *Second step: A violence-prevention curriculum preschool-kindergarten (ages 4-6)*. Teacher's guide. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED365739.pdf>
- Bengtsson, H., & Arvidsson, A. (2011). The impact of developing social perspective-taking skills on emotionality in middle and late childhood. *Social Development*, 20(2), 353–375. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2010.00587.x>
- Bensalah, L., Caillies, S. & Anduze, M. (2016). Links among cognitive empathy, theory of mind, and affective perspective taking by young children. *The Journal of Genetic Psychology*, 177(1), 17-31. <https://doi.org/10.1080/00221325.2015.1106438>
- Bons, D., Van den Broek, E., Scheepers, F., Herpers, P., Rommelse, N. & Buitelaar, J. K. (2013). Motor, emotional, and cognitive empathy in children and adolescents with autism spectrum disorder and conduct disorder. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 41(3), 425-443. <https://doi.org/10.1007/s10802-012-9689-5>

- Borke, H. (1975). Piaget's mountains revisited: Changes in the egocentric landscape. *Developmental Psychology*, 11(2), 240-243.
- Çağdaş, A. & Seçer, Z. (2006). *Anne-baba eğitimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Campbell, S.B. (1983). *Developmental perspectives in child psychopathology*. In Handbook of child psychopathology (pp, 13-40). Springer.
- Campbell, S.B. (1995). Behavior problems in preschool children: A review of recent research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36 (1), 113-149. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1995.tb01657.x>
- Carlo, G., Knight, G. P., Eisenberg, N. & Rotenberg, K. J. (1991). Cognitive processes and prosocial behaviors among children: The role of affective attributions and reconciliations. *Developmental Psychology*, 27(3), 456-461. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.27.3.456>
- Çelik, B. (2021). *Okul öncesi eğitimi alan 48-60 aylık çocukların bakış açısı alma becerileri ile oynama eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Davis, M. H. (2018). *Empathy: A social psychological approach*. Routledge.
- Day, A., Howells, K., Mohr, P., Schall, E., & Gerace, A. (2008). The development of CBT programmes for anger: The role of interventions to promote perspective-taking skills. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 36(3), 299-312. doi:10.1017/S135246580800430X
- Değirmenci, G. Y. (2014). *Ankara il merkezinde bağımsız anaokullarına devam eden 48-60 aylık çocukların görsel algı becerileriyle bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Dereli, E. & Alpay, A. (2012). Ortaöğretim öğrencilerinin empatik eğilimleri ve işbirliği yapma karakterlerinin insani değerlerini yordaması ve bu özelliklerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (2), 1249-1270.
- Doctoroff, G. L. & Arnold, D. H. (2004). Parent-rated externalizing behavior in preschoolers: The predictive utility of structured interviews, teacher reports, and classroom observations. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33(4), 813-818. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp3304_16
- Eisenberg, N., Cumberland, A., Spinrad, T. L., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Reiser, M., Murphy, B. C., Losoya, S. H., & Guthrie, I. K. (2001). The relations of regulation and emotionality to children's externalizing and internalizing problem behavior. *Child Development*, 72(4), 1112-1134. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00337>
- Epley, N., Morewedge, C. K., & Keysar, B. (2004). Perspective taking in children and adults: Equivalent egocentrism but differential correction. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40(6), 760-768. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2004.02.002>
- Erel, S. (2016). *Okul öncesi dönemdeki çocuklarda bakış açısı alma becerileri, duygu düzenleme ve ahlak gelişiminin davranış sorunları ile ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fivush, R. (1989). Exploring sex differences in the emotional content of mother-child conversations about the past. *Sex Roles*, 20(11), 675-691.
- Flavell, J. H. (1974). The development of inferences about others. In T. Mischel (Ed.), *Understanding other persons*. Rowman and Littlefield.
- Frick, P. J., Ray, J. V., Thornton, L. C., & Kahn, R. E. (2014). Can callous-unemotional traits enhance the understanding, diagnosis, and treatment of serious conduct problems in children and adolescents? A comprehensive review. *Psychological Bulletin*, 140(1), 1-57. <https://doi.org/10.1037/a0033076>
- Frith, C. D. (2007). The social brain?. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 362(1480), 671-678. <https://doi.org/10.1098/rstb.2006.2003>
- Gauvain, M., & Munroe, R. L. (2014). Development of perspective taking in relation to age, education, and the presence of community features associated with industrialization: A four-culture study. *Cross-*

Cultural Research: The Journal of Comparative Social Science, 48(1), 32–44.
<https://doi.org/10.1177/1069397113502164>

- Genal, S. (2018). *Okul öncesi eğitiminden yararlanan 5-6 yaş çocuklarının sosyal duygusal yeterlilikleri ile bakış açısı alma becerilerinin incelemesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Gilin, D., Maddux, W. W., Carpenter, J., & Galinsky, A. D. (2013). When to use your head and when to use your heart: the differential value of perspective-taking versus empathy in competitive interactions. *Personality & Social Psychology Bulletin*, 39(1), 3–16.
<https://doi.org/10.1177/0146167212465320>
- Günalp, A. (2007). *Farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki çocukların özgüven duygusunun gelişimine etkisi (Aksaray ili örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Güngör-Aytar, F. & Kaytez, N. (2014). Ailede iletişim ve çocuk üzerindeki etkileri. A. Güngör (Ed.), *Etkili İletişim* (s.89-113). Ankara: Hedef Yayıncılık.
- Hinnant, J. B., & O'Brien, M. (2007). Cognitive and emotional control and perspective taking and their relations to empathy in 5-year-old children. *The Journal of Genetic Psychology*, 168(3), 301-322.
<http://dx.doi.org/10.3200/GNTP.168.3.301-322>
- Hirai, M., Muramatsu, Y., & Nakamura, M. (2020). Role of the embodied cognition process in perspective-taking ability during childhood. *Child Development*, 91(1), 214–235.
<https://doi.org/10.1111/cdev.13172>
- Hoffman, M. L. (2001). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge University Press.
- Holland M., Holland L. & Gimpel G. A, (2003). *Emotional and behavioral problems of young children*. Guilford Press.
- Howe, N., & Ross, H. S. (1990). Socialization, perspective-taking, and the sibling relationship. *Developmental Psychology*, 26(1), 160–165. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.26.1.160>
- Işık, H. K. (2018). *Çalışan/çalışmayan ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumları ve bu tutumların 5-6 yaş grubu çocukların davranış problemleriyle ilişkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kurdek, L. A. & Rodgon, M. M. (1975). Perceptual, cognitive and affective perspective taking in kindergarten through sixth- grade children. *Development Psychology*, 11(5), 643- 650.
- Martin, G.M.J., Gomez-Becerra, I., Chavez-Brown, M., & Greer, D. (2006). Perspective taking and theory of the mind: conceptual and empirical issues. A complementary and pragmatic proposal. *Salud Mental*, 29 (6), 4-14.
- Marvin, R. S., Greenberg, M. T., & Mossler, D. G. (1976). The early development of conceptual perspective taking: Distinguishing among multiple perspectives. *Child Development*, 47(2), 511–514.
<https://doi.org/10.2307/1128810>
- Moll, H., & Meltzoff, A. N. (2011). How does it look? Level 2 perspective-taking at 36 months of age. *Child development*, 82(2), 661–673. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01571.x>
- Oğuz, V. (2006). *Altı yaş grubundaki çocukların bakış açısı alma becerileri ile anne babaların empatik becerilerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Önem, A. (2020). *Okul öncesi çocukların bakış açısı alma becerilerine anne tutumunun etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Pala, Ş. M. & Aydoğdu, F. (2022). Özel yetenekli tanısı almış ve almamış çocukların empatik eğilimleri ile arkadaş ilişkilerinde kalıp yargıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 111-123. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.835981>

- Qian, G., Du, Y., Liu, C., Han, R., & Luo, L. (2022). Are second-born children more empathetic than only children? A study on empathy development of Chinese preschoolers. *Early Education and Development*, 33(3), 407-417. <https://doi.org/10.1002/icd.1983>
- Salıktuluk, Z. Y. & Aslan, D. (2018). *Okul öncesi dönem çocuklarında akran kabul düzeyleri ile bakış açısı alma becerileri arasındaki ilişki*. İkiz, F. E. ve Kara, Ö. T. (Ed.), II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi içinde (s. 269-285), Adana.
- Sang, S. A., & Nelson, J. A. (2017). The effect of siblings on children's social skills and perspective taking. *Infant and Child Development*, 26(6), e2023. <https://doi.org/10.1002/icd.2023>
- Schwenck, C., Göhle, B., Hauf, J., Warnke, A., Freitag, C. M., & Schneider, W. (2014) Cognitive and emotional empathy in typically developing children: The influence of age, gender, and intelligence. *European Journal of Developmental Psychology*, 11(1), 63-76. <https://doi.org/10.1080/17405629.2013.808994>
- Selman, R. L. (1971). Taking another's perspective: Role-taking development in early childhood. *Child Development*, 42(6), 1721-1734. <https://doi.org/10.2307/1127580>
- Sezgin, Ö., & Ulus, D. (2019). *Yaşam becerileri*. İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Smith, C. T., Shepperd, J. A., Miller, W. A., & Graber, J. A. (2016). Perspective taking explains gender differences in late adolescents' attitudes toward disadvantaged groups. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(7), 1283–1293. <https://doi.org/10.1007/s10964-015-0376-z>
- Strayer, J., & Roberts, W. (2004). Empathy and observed anger and aggression in five-year-olds. *Social Development*, 13(1), 1–13. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2004.00254.x>
- Surtees, A. D., Butterfill, S. A., & Apperly, I. A. (2012). Direct and indirect measures of Level-2 perspective-taking in children and adults. *The British Journal Of Developmental Psychology*, 30(Pt 1), 75–86. <https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.2011.02063.x>
- Ulu, Y. (2018). *Okul öncesi 3-6 yaş çocukların davranış problemleri ve anne-baba tutumlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çaç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Ünüvar, P. (2006). *Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 4-5 yaş çocuklarında, zenginleştirilmiş Türkçe dil etkinliklerinin bakış açısı alma becerisine ve ifade edici dil düzeylerine etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Varlı, B. (2020). *Okul öncesi dönemde ebeveyn tutumu ve davranış problemleri arasındaki ilişkide öz-düzenlemenin aracı rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Weisz, E., & Cikara, M. (2021). Strategic regulation of empathy. *Trends in Cognitive Sciences*, 25(3), 213–227. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2020.12.002>
- Wilson, B. J., & Ray, D. (2018). Child-centered play therapy: Aggression, empathy, and self-regulation. *Journal of Counseling & Development*, 96(4), 399–409. <https://doi.org/10.1002/jcad.12222>
- Yavuzer, H. (2008). *Çocuk Psikolojisi*. Remzi Kitabevi.
- Yeo, L. S., Ang, R. P., Loh, S., Fu, K. J., & Karre, J. K. (2011). The role of affective and cognitive empathy in physical, verbal, and indirect aggression of a Singaporean sample of boys. *The Journal of Psychology*, 145(4), 313–330. <https://doi.org/10.1080/00223980.2011.568986>
- Zahn-Waxler, C. (2000). The development of empathy, guilt, and internalization of distress: Implications for gender differences in internalizing and externalizing problems. In R. J. Davidson (Ed.), *Anxiety, depression, and emotion* (pp. 222–265). Oxford Press.